

Juhász Bence (ORCID: 0000-0002-6600-6072)
ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola
Témavezető: Dr. Mándi Tibor egyetemi docens

DOI: <https://doi.org/10.55052/themis.2026.1.185>

Feltételes alapjövedelem a demokratikus reziliencia érdekében¹

(*Conditional Basic Income for Democratic Resilience*)

Absztrakt

Az EU politikája a közelmúltban elismerte az EUSZ 2. cikkében rögzített európai értékek megerősítésének fontosságát a demokratikus visszacsúszás közepette. Az EU törekvéseit kiegészítve jelen tanulmány javaslatot fogalmaz meg a helyi, nemzeti és szupranacionális szintű döntéshozók számára a polgári részvétel minőségének és mennyiségének javításán keresztül a demokratikus reziliencia növelésére. A kutatás egy olyan intézmény koncepcióját fogalmazza meg, amely lehetővé teszi és ösztönzi a polgárok minőségi részvételét a közügyekben. A javasolt intézmény egy feltételes alapjövedelem (CBI) rendszert hoz létre, amely pénzügyi elismerést biztosít a polgároknak olyan tevékenységekben való részvételükért, mint a szavazás, a nyilvános viták, a polgári gyűlések és a releváns felnőttképzés. A javaslat elméleti alapjai a republikánus és a liberális filozófia szintézisében rejlenek, emlékezve a polgári erények és kötelességek döntő szerepére a demokrácia fenntartásában, ugyanakkor elismerve az emberek korlátozott képességeit a politikai részvételre és szabadságukat saját céljaik megválasztásának terén.

Kulcsszavak: Demokratikus reziliencia, jogállamiság, alkotmányos szabadság, republikanizmus, autonómia

¹ Jelen dolgozat, a pozsonyi Comenius Egyetem Milestones of Law in Central Europe 2025 konferenciájára, eredetileg angol nyelven megírt és a konferencia kötetben megjelent szöveg, magyarra fordított és kissé módosított változata. A dolgozat a PhD kutatásom része. Bence Juhász (2025) 'Conditional Basic Income for Democratic Resilience', In: Sloboda, Igor (eds.): European and International Courts as Focal Points of Judicial Dialogue and Cross-Border Inspiration. Bratislava: Faculty of Law, Comenius University in Bratislava, 2025. 90 p. ISBN 978-80-7160-776-2

Abstract

The EU's policy has recently recognised the importance of strengthening European values as cemented in TEU Article 2 amid democratic backsliding. Complementing the EU's efforts, this paper puts forward a policy recommendation, for decision-makers, from local to supranational levels, to increase democratic resilience through enhancing the quality and quantity of civic participation. The research conceptualises an institution that enables and incentivises quality civic participation in public affairs. The institution creates a Conditional Basic Income (CBI) scheme, a system of monetary reimbursement conditional upon citizen's engagement in activities such as voting, public debates, citizens' assemblies and adult education. The institution's theoretical foundations lie in a synthesis between republicanism and liberalism, recalling the crucial role of civic virtues and duties in upholding democracy, while recognising people's limited capabilities for political engagement and autonomy to choose their own ends.

Keywords: *Democratic Resilience, Rule of law, Constitutional Freedom, republicanism, autonomy*

Bevezetés

Míg a Szovjetunió összeomlása után rendkívül nagy remények fűződtek a liberális demokrácia mint vezető kormányzati modell további terjedéséhez, 2024-ben már a 19. egymást követő évben vagyunk tanúi a demokratikus szabadságjogok globális szinten történő csökkenésének.² Becslések szerint a világ népességének kevesebb mint 8%-a él teljes demokráciában, míg közel 40%-a autoriter uralom alatt él.³ Mindeközben a globális népesség jelentős része, 37,2% hibás demokráciában él, további 15,2% pedig hibrid rezsimben.⁴ Ezek a tendenciák nemcsak a demokratizálódásért folytatott jelentős küzdelmet jelzik, hanem a demokrácia globális visszaszorulásának tendenciáját is a felmerülő komplex fenyegetések közepette. Döntő fontosságú, hogy a demokratikus visszacsúszás tünetei nemcsak az éretlen demokráciákban, például az európai posztsovjét államokban, hanem kisebb mértékben olyan társadalmakban is megfigyelhetők, amelyeket korábban a liberális demokratikus alkotmányosság (LDC) példaképeinek

² Freedom House 2025.

³ Economist 2024.

⁴ Uo.

tartottak, mint az Amerikai Egyesült Államok (USA), Németország, Egyesült Királyság vagy Hollandia.⁵ „Ahogy a világ közelít a szabadság hanyatlásának második teljes évtizedéhez, egyértelművé vált, hogy új megoldásokra (...) van szükség a demokrácia biztonságát és túlélését fenyegető, folyamatosan növekvő veszélyek leküzdéséhez”.⁶ A Freedom House 2024-es adatfelvételi időszakában vizsgált országok vagy területek 40%-ában a demokratikus versenyben résztvevő jelölteket megtámadták, fenyegették, szavazóhelyeket ért erőszakos cselekedetek történtek vagy a választás utáni tüntetések aránytalan erőszakkal találkoztak.⁷ Ezen felül, Franciaországban, Japánban, Dél-Koreában, az Egyesült Királyságban és az Egyesült Államokban – többek között – szélsőséges vagy pártpolitikai sérelmek motiváltak fizikai támadásokat hivatalért kampányoló személyek ellen.⁸ Ezen adatok jelzik, hogy nem csak a szabadság globális csökkenése figyelhető meg, de ott is rettentően feszült környezetben zajlanak a demokratikus versenyek a világ országaiban, ahol adott esetben a visszacsúszás még nem került kimutatásra.

Kulcsfontosságú, hogy az USA-t nemrégiben már a hibás demokráciák kategóriájába sorolták.⁹ De ezen felül, az alkotmányos demokratikus értékeket az EU-n belül is vitatják, mivel a populista és illiberális vezetők több tagállamban is egyre nagyobb teret nyernek. Az EU előtt egy „új demokratikus deficit” kihívása áll, mivel egyes tagállamok demokratikus jellege már vitathatóvá vált.¹⁰ Ezért, az EUSZ 2. cikkében foglalt értékek megerősítésére irányuló európai erőfeszítéseinek kiegészítéseként, a jelen tanulmány egy olyan intézmény létrehozása mellett érvel, amelynek célja 1) a jól működő demokratikus rendszerek integritásának megerősítése, 2) a hibás demokráciákban bekövetkező visszaesés enyhítése és visszafordítása, illetve 3) a civil társadalom ellenálló képességének növelése a hibrid rendszerekben.

A javaslat elsődleges beavatkozási logikája az, hogy növeli a közügyekben aktívan részt vevő polgárok számát és javítja a részvételük minőségét, ezáltal enyhítve a polgárok manipulálhatóságával kapcsolatos demokratikus sebezhetőséget. Ez a kitettség legalább Platón óta tárgyalt téma, ami azóta kisebb-nagyobb intenzitással végigkíséri a politikaelméletet. Ezen szempont véleményem szerint egyik leghatásosabb modern-kori leírása Jürgen Habermas tollából származik, aki így fogalmaz:

⁵ Brookings Institution 2025.

⁶ Freedom House 2025. Ch.: The World Needs New Approaches to Old Problems

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Economist 2024.

¹⁰ Kim Lane Scheppele számos nyilvános előadásában előterjesztette a „új demokratikus deficit” tézist – Scheppele: Az EU új demokratikus deficitje. 2025.

„az alkotmányos szabadság intézményei annyit érnek, amennyit a lakosság belőlük kihoz.”¹¹ Habermas sorait úgy értelmezem, hogy a legapróbb részletekig, a legnagyobb elővigyázatossággal kidolgozott kezdeti alkotmányos intézményi felépítés ellenére is, az alkotmányos demokráciák csak akkor tudják biztosítani a várt közjavakat, ha elegendő arányban vesznek részt a működtetésükben megfelelően képzett polgárok, akik a valódi közérdek érdekében kontroll alatt képesek tartani a döntéshozókat.¹² Ebben a tekintetben a demokratikus jogállamot működtető polgárság, egy ilyen tulajdonságú rendszerben mondhatni kritikus infrastruktúraként működik. Az irodalomban ezt a szempontot az 'episztemikus infrastruktúra' kifejezéssel illeti. (A következőkben ezt a kritikus infrastruktúra tézisnek fogom hívni). Ezt a dinamikát jelen dolgozat axiómaként kezeli és ebből kiindulva a javaslat célja, hogy hozzájáruljon az alkotmányos demokrácia megfelelő működéséhez szükséges mennyiségű és minőségű polgári részvétel biztosításához.

Azonban, ez a beavatkozási javaslat ellentétben áll bizonyos liberális elvekkel, például az állam neutralitásával, vagyis semlegességével, a jó különböző koncepciói kapcsán. Az alkotmányos demokratikus államok értéksemlegességének vitatása mellett, a javaslat egyértelmű filozófiai összhangot mutat a republikánus politikaelméleti tradícióval. Ezért, a tanulmány jelentős része a következőkben a liberális semlegesség és a republikánus eszme közötti kompromisszumos szintézis létrehozására irányul. Ezáltal, a liberális republikanizmusként¹³ mások által már megkonstruált fogalom rekonstruálása a cél, olyan módon, hogy a filozófia elfogadja az állampolgárok felé állított, részvételre és erényességre vonatkozó erős követelmények republikánus olvasatát és egyidejűleg a liberális neutralitással összhangban lévő olyan belátásokat is, mint az erénytakarékosság és a korlátozott politikai részvétel elvei.¹⁴ Így hozva létre egy olyan államszervezési filozófiát, amely működésében képes tiszteletben tartani az emberi szabadság és egyenlőség eszményeit, és egyidejűleg képes gyakorlati hozzájárulást biztosítani az ember szabadságára és egyenlőségre épülő alkotmányos demokratikusság fenntartható megőrzésére is. Sőt, a dolgozat tézise szerint ebben a tekintetben a rekonstruált republikánus liberalizmus jobb államszervezési elv mind a liberális neutralitással, mind pedig a republikanizmussal összevetve, hiszen mindkét rendszernél jobban képes az LDC hosszútávú megőrzését szolgálni. Az így javasolt reform bevezetné a feltételes

¹¹ Habermas 1992.

¹² Itt felvetődik a kérdés, hogy egyáltalán megvédhető-e az állítás miszerint létezik a közérdek. Bár kulcsfontosságú, jelen írásban ezt a kérdést munkahipotézisként kezelem. Kapcsolódó szakirodalom: Balázs 2015.

¹³ Dagger 1997. and Sunstein 1988.

¹⁴ Kende 2021.

alapjövedelem (CBI) rendszert, amely lehetővé tenné és ösztönözné a polgárokat az erényes részvételre, és elismerné erőfeszítéseiket. A javaslat megfogalmazásának célja a kapcsolódó akadémiái vitához való hozzájárulás.

Liberális Republikanizmus – Elméleti kiigazítás a demokratikus reziliencia erősítése érdekében

A demokrácia természetéből adódik, hogy eredményei a *nép* akaratától függenek. Már az ókori Athénban Platón felismerte az ezzel járó sebezhetőséget: ha elegendő számú polgárt demagógia és megtévesztés révén félrevezetnek a közösség valódi érdekeit illetően, vagy más módon megvesztegetnek, a demokratikus rendszer képtelen lesz olyan eredményeket elérni, amelyek a nép valódi érdekeit szolgálják.¹⁵ Ez a dinamika magával vonhatja a közösségi döntéshozatal eltávolodását a közösség összességének érdekétől, ami a polgárok körében általános elidegenedést és bizalomvesztést okozhat a demokratikus intézmények és módszer kapcsán. Platón ezt a kockázatot a demokrácia előnyeihez képest túlzottnak tartotta. A probléma, Platón szerint az, hogy sok polgár nem független anyagilag, sokuknak nincs politikai képzettsége, ezért hajlamosak áldozatul esni a megvesztegetésnek vagy a demagógiának.¹⁶ Platón attól tartott, hogy végül az emberek átadják a hatalmat egy autoriter vezetőnek, egy olyan folyamat során, amelyet manapság demokratikus visszacsúszásnak nevezhetnénk. Ezért jut el híres antidemokratikus következtetéséhez a Köztársaságban, amely szerint a hatalmat filozófusok egy zárt csoportjának kellene gyakorolnia.

Ugyan az emberi manipulálhatóságból fakadó sebezhetőség a demokrácia inherens és ezáltal állandó tulajdonsága, a 21. században jóval nehezebbé vált a megfelelő tájékozottság és aktivitás elérése a polgárok számára. Állítom ezt annak ellenére, hogy a közoktatás elérhetősége emberi történetünkben valószínűleg most a legnagyobb. Mégis akkor milyen tényezőkre alapozva teszem ezt az állítást? Először is, az új kommunikációs technológiáknak köszönhetően, ma folyamatos információ áradatnak vagyunk kitéve. A polgárok döntő hányada folyamatos információs túlterheltségi állapotban él, amely rendkívül nehézé teszi a szükséges, megbízható és releváns információ megkülönböztetését a felesleges,

¹⁵ Clark, Golder, Golder, 2013.

¹⁶ Uo. Clark et al. és Lange 1939.

félrevezető és lényegtelen információtól.¹⁷ Jelenleg a polgárok előtt álló fő kihívás már nem az információhoz való hozzáférés biztosítása, hanem az olykor fullasztó hatást keltő folyamatos információ áradat feldolgozása, a hasznos és megbízható információ kiszűrése a haszontalan és félrevezető információból.¹⁸ Hiszen az emberi figyelem és információ feldolgozási képesség stagnálása mellett, a feldolgozandó információ mennyisége egyre csak nő.¹⁹ Emellett, kulcsfontosságú figyelembe vennünk, hogy a globális online szolgáltató vállalatok aktívan igyekeznek kihasználni pszichológiai sebezhetőségeinket, gyakran mesterséges intelligencia eszközöket alkalmazva törekednek maximalizálni a platformjaikra irányuló figyelmet és ezáltal bevételeiket is, az úgynevezett megfigyelési kapitalizmus és figyelemgazdaság rendszerében.²⁰ Ráadásul, ebben a környezetben a mesterséges intelligenciával előállított és az online platformok viselkedési adathalmazaira támaszkodó, személyre szabottan irányított kommunikáció eszközrendszerét használva, ma minden korábbinál nagyobb befolyásolási képességek állnak a gazdasági és politikai érdekcsoportok rendelkezésére.²¹ Így összességében a 21. századra az információs környezet összetettsége hatalmas mértékben megnőtt, míg mentális képességeink változatlanok maradtak. Ezáltal, a polgárok manipulálhatóságával járó demokratikus kivettség potenciálja egyértelműen megnőtt, amire - állításom szerint - az alkotmányos demokráciáknak az ellenállóképességüket erősítő reformokkal szükséges válaszolniuk. A következőkben a demokratikus rendszerek fenntartásához szükséges erényes polgári részvételi hajlandóság elemzésével igyekszem alátámasztani állításomat a rezilienciát növelő reformokat követelve.

Bár tömegek ismerik fel a polgári részvétel gyakorlásának rendkívüli fontosságát, sokaknak vannak sürgetőbb magánéleti prioritásaik, amelyek gyakorlatilag megakadályozzák őket abban, hogy aktívan részt vegyenek a közéleti vitákban vagy más formájú politikai részvételben. Végül is, ha a családnak anyagi gondjai vannak, akkor nem valószínű, hogy időt szánasz a politikai viták háttérének kutatására, helyette inkább egy második állást vállalsz. Számos polgár sem anyagi, sem pedig oktatási szintje miatt nem áll abban a helyzetben, hogy erényesen részt vegyen a politikai ügyekben és megvédje a polgári szabadságjogokat.

A magán- vagy közérdek dilemmájával szembesülő társadalmi csoportok elemzését folytatva egy másik csoportot is azonosíthatunk. Ezek azok a

¹⁷ Juhász 2024.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Celis Bueno 2016.

²⁰ Zuboff 2019.

²¹ Ibid. Zuboff

polgárok, akik felismerik a közjó érdekében való közéleti részvétel fontosságát, mégis úgy döntenek, hogy kihasználják a rendszert, és bíznak abban, hogy polgártársaik elegendő áldozatot hoznak a közjó fenntartása érdekében, amelynek előnyeit ők is szeretnék élvezni magánéletükben. Ez a megfogalmazás a játékelméletből ismert klasszikus kollektív cselekvési dilemmát és a potyautas szerepét tárja fel.²² A kollektív cselekvés problémájában egy csoport általános várható hasznossága akkor lenne maximális, ha a tagok együttműködnének. Jelen esetben az együttműködés értékteremtő közéleti részvételt jelent. A probléma azonban abból adódik, hogy egyénileg minden személynek érdeke, hogy mások erőfeszítéseit kihasználja. A jelenlegi kontextusban ez azt jelentené, hogy egy polgár tudatosan kerüli a politikai ügyekben való erényes részvételt, ezzel elkerülve annak költségét, miközben számol az ilyen részvétel által biztosított közjavak előnyeivel. Az ilyen polgár hatékonyan elkerüli a részvétellel járó terheket és áldozatokat, miközben élvezzi a közjót. Olson legitim kérdésként veti fel a szempontot miszerint az ilyen polgárok racionálisan gondolkoznak, ebben rejlik a fő nehézség. Természetesen, ha túl sok polgár próbál meg potyautasként viselkedni, a többiek nem lesznek képesek fenntartani a közjót, vagy csak jelentősen nagyobb egyéni áldozatok árán. De minél nagyobb az áldozat, annál kevesebb polgár képes és hajlandó meghozni azt. Ez a közjó eróziójához vezet, ami az egész polgárság kárára válik. Ezáltal egy valóban racionális viselkedés leírása is árnyaltabb képet mutat.

Polgárok harmadik csoportja egyszerűen nem ismeri fel a végrehajtó hatalom feletti polgári ellenőrzés fenntartásának értékét, vagy nem hiszi, hogy részvétele bármilyen hatással lenne az elit és a hétköznapi polgárok közötti hatalmi egyensúlyra. Így, ők nem vesznek részt a közügyekben. Minden demokratikus rendszerben jelentős részét képezik a lakosságnak azok, akik úgy döntenek, hogy nem szavaznak az általános választásokon, amelyek belépési küszöbértéke vitathatatlanul alacsonyabb, mint a közéleti vitákban való gyakori, erényes és tájékozott részvételé. Egy 30 demokráciát vizsgáló friss tanulmány szerint „azok, akiknek a foglalkozása csak alacsonyabb szintű végzettséget igényel, aránytalanul kevésbé hajlamosak szavazni, valamint a társadalmi egyenlőtlenségnek ez a hatása különösen hangsúlyos a fiatal szavazók körében.”²³ Ez a viselkedés máris egy diszfunkcionális demokratikus rendszer tünete lehet, ahol ez a polgárcsoport elvesztette bizalmát a kormányzati rendszer önkorrekciós

²² Olson 1965.

²³ Elsaerr, Hense, Schafer 2024. 36.

mechanizmusában, mert korábban kihasználták a közjó érdekében tett jó szándékú erőfeszítéseiket.

Végül, a negyedik csoport, amelyet itt megkülönböztetnék, azoknak a polgároknak felel meg, akik aktívan részt vesznek a közügyekben, azonban az állami politika megfelelő irányáról és szervező elveiről alkotott meggyőződésük ellentétes az összes polgár számára biztosított egyenlő szabadságok elvével. Mindig vannak olyan polgárok, akik vitatják a alkotmányos demokrácia megfelelőségét, és egy antipluralista kormányzati rendszer mellett érvelnek. A demokratikus társadalmakban azonban az utóbbi időben egyre növekszik a polarizáció, amelyet többek között a gazdasági egyenlőtlenségek, a migrációs tendenciák, a történelmi sérelmek és a külső autoriter információs hadviselés is táplál. Ezért az antipluralista és illiberális mozgalmakat támogató, politikailag aktív polgárok száma is jelentőssé vált. A negyedik kategóriába tartozó polgárok által jelentett kihívást rendkívül nehéz leküzdeni, mivel ezek a polgárok aktívan támogatják a fejlett országok alkotmányos elveivel ellentétes programokat. Nem szándékozom itt meghatározni, mely mozgalmak vagy pártok tartoznak ebbe az antipluralista kategóriába, mivel ez egy nagyon érzékeny és nagymértékben kontextusfüggő feladat, de az ilyen közösségek létezését talán senki sem vitatná. Egy biztos, ezen polgárok nem támogatják, hanem gyengítik az alkotmányos demokráciák rezilienciáját a demokratikus visszacsúszással szemben.

E négy polgárkategória mellett szerencsére van egy ötödik csoport is. Ez a kategória azokból a polgárokból áll, akik felismerik, hogy fontos a politikai ügyekben erényes polgári elkötelezettséget tanúsítani és hajlandóak is gyakorolni ezt a viselkedést a vele járó költségek ellenére is. Ezáltal valójában ők teremtik meg a közhatalom gyakorlóinak állandó ellenőrzéséből fakadó közjavakat. Nos, ezt a kategorizálást és az információs tér jelenlegi kihívásait szem előtt tartva, valamint a globális szabadság csökkenésének két évtizedes dinamikáját figyelembe véve, nem lenne-e jogos, sőt kívánatos, hogy egy állam, amely megfelelően elkötelezett az alkotmányos szabadságjogok egyenlőségén alapuló demokratikus közösségi döntéshozatal értékei iránt, lehetővé tegye, ösztönözze és motiválja az állampolgárokat, hogy hozzájáruljanak az aktív és erényes állampolgárok szükséges küszöbértékének biztosításához?

Ha érveim figyelembevételével a politika mezején mozgó egyes döntéshozók akár egyet is értenének előbbi tézisemmel, érdemes megvizsgálunk, hogy a javasolt törekvés ütközik-e filozófiai akadályokba, és ha igen, ezek áthidalhatók-e. Manapság a legtöbb liberális rendszer egy fontos államszervezési elv alapján működik: az állam semlegességet

gyakorol a jó különböző filozófiai és vallási koncepcióival kapcsolatban. Ebből a doktrínából következik számos kulcsfontosságú politika, például a szekuláris állam is. Így, bár a liberális semlegesség elismeri a polgári erényeket és az aktív politikai részvételt, mint az LDC alapvető fenntartó elemeit, ezek aktív előmozdításában kevés szerepet játszik, hiszen tudatosan nem kívánja irányítani felnőtt lakosságának jóról alkotott képét. Ehelyett a filozófia a polgárok autonóm ítéletére bízta, hogy a közhatalom ellenőrzését szolgáló erényeket követik-e vagy sem. Ezen iskola hívei úgy vélik, hogy a polgároknak maguktól fel kellene ismerniük, hogy az erényes részvétel a politikai ügyekben elengedhetetlen az általuk kívánt társadalom megóvásához.²⁴ (Erre a gondolatra a jövőben semleges idealizmus tézisként fogok utalni). Még ha a polgárok nem is ismerik fel maguktól a viselkedés fontosságát, a semlegességet vallók szerint a részvétel belülről fakadó, azaz nem instrumentalizált módja, az egyetlen erkölcsileg értékes részvételi mód, így annak externális motiválása erkölcsileg kerülendő és praktikusán sem célra vezető, mert állításuk szerint, kiüresíti a részvételt.²⁵ Erre a kritikára még később visszatérek.

Bár erkölcsi alapon szimpatizálok a hozzáállással, miszerint a polgárok a középiskolákban kapott korlátozott állampolgári oktatás után, saját belátásukból kellő számban alkalmazzák ezeket az erényes részvételi módszereket, állításom szerint az így elért részvételi arány és minőség nem elégséges az alkotmányos demokráciától elvárt közjó fenntartható biztosításához a 21. századi megváltozott információs térben. Anélkül, hogy teljeskörűen meg akarnám védeni itt ezt az állítást, a dolgozat elején hivatkoztam, lassan két évtizede tartó folyamatos globális demokratikus visszacsúszást jelző metrika figyelembe vétele után megalapozottnak tartom a felvetést, hogy az empirikus politikatudomány eredményei aláássák a liberális neutralitás megközelítésnek érvényességét a demokratikus reziliencia kellő szintjének fenntartását illetően. Pontosítva, pusztán elméleti síkon, az ideális scenárióból kiindulva, én magam is egyetértek a polgári autonómia és önálló felelősség prioritásával. Sőt még azzal a kitételrel is, hogy a részvétel és erényesség instrumentalizálása degradálja annak valódi értékét, mert csökkenti az egyén autonómiáját.²⁶ Csakhogy, ha egy realista megközelítést alkalmazunk, figyelembe véve az információs tér jelentős átalakulását, a kollektív cselekvési probléma

²⁴ Kymlicka 1990.

²⁵ Grant 2012.

²⁶ Azt is fontos látni ebben a tekintetben, hogy feltételezésem szerint számos olyan polgár is van a társadalomban, aki ugyan jelenleg szívesen venne részt a közéletben instrumentális ösztönzők nélkül is, de nem tud, mert a megélhetést kell priorizálnia. Ezen polgárok számára a pénzügyi kompenzáció nem motiváló faktorként, hanem lehetővé tevő faktorként hatna és erkölcsi értelemben a személyes autonómia magasabb fokú megélését jelentené. Mellesleg a jelentős oktatási tevékenység ellensúlyozó erőként érvényesülne, hiszen a kiüresedést tudatossággal tudhatná pótolni.

ellenirányú, azaz potyautasságra motiváló hatását, és az empirikus adatok negatív dinamikáját, számomra az a konklúzió következik, hogy igenis szükséges a polgári részvétel minőségének és mennyiségének instrumentális ösztönzése és lehetővé tétele az állam által, vagyis a liberális semlegesség elvének kiigazítása realista szempontok mellett.

Ha filozófiai támaszt keresek a megállapításom mögé, akkor a republikanizmus rejlik fel, mint az a politikaelméleti tradíció, amely a liberális neutralitáshoz képest sokkal nagyobb hangsúlyt fektet a közjó érdekében való erényes közéleti részvételre. Az iskola gyökerei az ókori Athénig és Rómáig nyúlnak vissza, ahol bizony találunk példát a részvétel instrumentális céljaira is. Periklész például napidíjjal jutalmazta a döntéshozatalban résztvevő polgárokat, hogy a munkából kieső időt kompenzálja részükre.²⁷ Bár a liberális-republikánus vitának hatalmas irodalma van a politikatudományban, itt nem célok teljeskörűen áttekinteni ezt. Mindössze egy pragmatikus konszenzus felé mutató irányt szeretnék felvázolni, amely állításom szerint liberális és republikánus gondolkozók számára egyaránt elfogadható szakpolitikai középút lehet a demokratikus reziliencia megerősítésére.

Szerencsére a két tradíció közelségét mások is felismerték és megírták már jóval előttem, így én csatlakozhatok azon szerzők közé, akik szerint a republikánus iskola nem ellentétesen, hanem endogén módon, kiegészítő, kiigazító jelleggel viszonyul a liberalizmushoz.²⁸ Például, Richard Dagger írásában elsősorban az autonómia eszménye az amely összeköti a két tradíciót.²⁹ Dagger úgy érvel, hogy a liberalizmus által elsőszámú értéként követelt egyéni szabadság, illetve a szabad egyének közötti egyenlőség, akkor biztosítható csak, ha az a közösség amelyben az egyén él, szintén képes az ön kormányzásra. (Hívjuk ezt a közösségi autonómia tézisnek) Tehát ezáltal Dagger azt a – komunitárius íróknál is megjelenő – alapvetést fogalmazza meg, hogy az egyén csak úgy lehet valóban szabad, ha ezt támogató, szabad, közösség tagja is egyben.³⁰ Míg a liberális neutralitás az egyén szabadságát priorizálja, addig a republikánus iskola legalább ugyanolyan fontosnak tartja a szabad, tehát döntéseit tekintve autonóm közösség meglétét, és adott esetben kívánatosnak tartja az egyén szabadságait korlátozni a közérdek érdekében. Ráadásul ebben az elméleti keretben a jogokhoz felelősségek is társulnak, tehát az egyéni szabadság birtoklása kötelezettséget jelent azon politikai intézmények és társadalmi gyakorlatok fenntartására, amelyek pontosan az egyén szabadságát

²⁷ Kagan 1991.

²⁸ Sunstein 1988.

²⁹ Dagger 1997.

³⁰ Taylor 1985.

hivatottak védeni. Dagger a polgári kötelezettségeket a tisztességes játék elvéből vezeti le, hiszen azok a polgárok, akik egy stabil és igazságos jogrendből profitálnak, erényes részvételükkel tartoznak a közösség irányába. (Hívjuk ezt a tisztességes játék tézisének) Végül Dagger republikánus liberalizmusa azt állítja, hogy egy liberális állam csak akkor fenntartható, ha polgárai rendelkeznek azokkal a polgári erényekkel, amelyek szükségesek ahhoz, hogy túllépjenek a magánérdekeken, és aktívan védjék a közsférát.

Dagger ezen utolsó megállapításával teljes mértékben egyetértek, de a megelőzőkkel már súlyos problémáim vannak, így most mutatom be, hogy az én republikánus liberalizmus koncepcióm, miben különbözik Daggerétól és hogyan igyekszik konszenzust találni liberális és republikánus között. Egyézt, a közösségi autonómia tézisként hivatkozott gondolat legitimitását elfogadom. Azt gondolom, hogy az egyén önrendelkezése inherens módon összekapcsolódik a közösség autonóm, önkormányzásával. Sőt, abban a republikánus felvetésben, miszerint az egyén a politikai részvételén keresztül gyakorolja saját szabadságát és éri el egyidejűleg, hogy a közösségi autonómia tézise is érvényesüljön is látok legitimitást. Ellenben a tisztességes játék tézisével jelentős pragmatikus ellenvetéseim vannak. Fentebb már klasszifikáltam különböző társadalmi csoportokat részvételi hajlandóságuk és képességük szerint, ahol több csoport is ellentétes viselkedést mutatott a tisztességes játék tézisével. Ezért aztán összefoglalóan azt a megállapítást tudom tenni, hogy a realizmus szemüvegén vizsgálva, nem kellő számú állampolgár viselkedik a tisztességes verseny tézise szerint jelenleg. Így, kénytelen vagyok elvetni azt, mellesleg hasonló okok miatt, mint a liberálisok semleges idealizmus tételét: nem illeszkedik megfelelően a politikai realitáshoz. Felmerül a kérdés ezek után, hogy mégis mit diktál akkor a politikai realitás? Állításom szerint egyrészt diktálja a liberális semlegesség (részleges) elvetését, mert az nem biztosítja az állampolgárok kellő mennyiségű és minőségű részvételét az alkotmányos demokrácia közjavainak fenntartásához. Másrészt, diktálja a republikánizmus tisztességes játék tézisének (részleges) elvetését, mert az emberek, jelen körülmények között, nagy számban nem tudnak vagy nem akarnak az elvnek megfelelően részt venni a közéletben. A két tagadó állítás itt egy pozitív állításban ér össze: a republikánus liberalizmus – az én rekonstrukciómban – egy olyan közösséget szervező elv, amely vallja az emberek egyenlő szabadságára épülő filozófia prioritását más értékrendekkel szemben, támogatja a polgárokat abban, hogy mindennapi cselekedeteikkel képesek és motiváltak legyenek megfelelni ezen értékrendnek, de mégis tiszteletben tartja az

egyének szabadságát a jó koncepciójának és saját céljainak megválasztásakor.

Most pedig szeretném jobban kifejtteni, miért tartom mindkét szempontból elfogadható kompromisszumnak a javaslatot és így reagálni az instrumentális degradáció ellenévére is. Egyrészt, a republikánus tradícióval összhangban, várhatóan magas fokú erényes részvételt eredményez az új elv, ami *per definitionem* az egyéni és közösségi autonómia biztosítója a republikanizmus szerint. Ugyanez az elv érvényes a liberális semlegesség szempontjából is, a magas és jó minőségű részvételen keresztül a liberális semlegesség értékluralizmusa is fenntartható pályára kerül. Azonban elkerülhetetlen itt megemlíteni, azt a releváns felvetést, miszerint az instrumentálított részvétel igazából nem erényes részvétel, nem az egyéni autonómiából következik, így nem elfogadható sem a semlegesség, sem a republikanizmus szempontjából. Erre a fontos ellenérve azt tudom válaszolni, hogy részben egyetértek vele: biztosan lesznek olyan polgárok, akik csak az ösztönzésből fakadó előnyök miatt vesznek majd részt a közéletben. Az ő aktivitásuk valóban kisebb értéket jelent a demokratikus reziliencia szempontjából. Ellenben, ha ők korábbi inaktivitásukat váltották instrumentálított részvételre, az összesítés még mindig feltevésem szerint pozitív. De a legfőbb érvem, ami miatt szerintem a javaslat legitim módomban tudja ellensúlyozni a részvétel instrumentálításából fakadó várható negatívumokat az az intézmény edukatív lába. Hiszen a javaslat szerint az externális motiváció által előmozdított részvétel, jelentős oktatásban való részvételt jelent, ami akár inherenssé is alakíthatja a kezdeti instrumentális motivációt. A kérdés, hogy tömegével várhatóak-e olyanok, akik korábban is részt vettek a politikában és törekedtek is az erényességre, de most a pénzügyi kárpótlás okán kiüresített és irányított folyamatként élnek meg az LDC intézményeit. Bár az ő részvételüket valóban érdemben degradálja a javaslat várható hatása, azt feltételezem, hogy számuk rendkívül alacsony lenne, mert aki átlátja, miért fontos erényes módon részt venni a közösségi döntésekben, az akkor is érteni fogja ezt, ha pénzbeli elismerést kap ezért. Ráadásul az intézkedés nyomán várhatóan jelentős számban lesznek olyan állampolgárok, akik korábban nem engedhették meg maguknak a politizálás luxusát oktatási hiányosságaik vagy anyagi körülményeik miatt, de most elérhetővé válik számukra a minőségi részvétel lehetősége. Továbbá a felvetett pénzügyi kompenzáció nem veszi el az egyéni döntés teljes autonómiáját, inkább csak bizonyos mértékig átalakítja az egyének fejében feltehetőleg végbemenő költség/haszon elemzést annak kapcsán, van-e értelme erényes módon részt venni a közügyekben vagy sem? Így összességében tehát, nem tartok attól, hogy a pénzügyi elismerés olyan mértékben

korrumpálná a részvételt, amely megghiúsítaná a reform demokratikus reziliencia erősítő céljait.

Ha eszmetörténeti aspektusból vizsgáljuk a két filozófiai tradíció viszonyát, Kis János, magyar liberális filozófus szerint, a liberalizmus kritikai narratívaként jelent meg a republikánus iskolával szemben még a 18. században. A liberalizmus többek között bírálattal illette a közjó fogalmát, hiszen bármi is legyen a közjó mértékegysége, hasznosság, boldogság, élvezet stb., az csakis egyének számára jó vagy sem, nem pedig direkt módon valamilyen közösség számára. Továbbá, bírálta a republikanizmus erős követeléseit az erényes részvétel kapcsán. E tekintetben Kis János két elvét vetném fel, '*Közjó és honpolgári erény*' c. művéből: a limitált politikai készenlét téziséét és az erénytakarékosság téziséét.³¹ Az első elv szerint egy államszervezeti struktúra akkor gondolkozik realizztikusan a polgárokról, ha csak limitált mértékű polgári részvételi szándékot feltételez kiindulópontjaként. A lehető legnagyobb negatív szabadságot ezért úgy kell elérnie, hogy nem vár állandó, éber és odaadó politikai aktivitást a polgáraitól.³² A második pont nagyon hasonló, csak azt mondja ki, hogy olyan államszervezeti felépítésre van szükség amely akkor is a köz legnagyobb javát szolgálja, ha minden egyén a saját (önös) érdekei szerint cselekszik.³³ Ergo, az államszervezeti struktúra akkor dolgozik realizztikus feltételezésekkel ha abból indul ki, hogy az állampolgárok csak az esetek kisebb részében fognak maguktól valóban erényes viselkedést tanúsítani, azaz hátrébb sorolni a privát érdekeiket a közösségi érdekekkel szemben. A két tézis megalapozottságát nem vitatom, de a nagyobb kérdés az, hogy ha elfogadjuk Kis tételeit és összevetjük a demokratikus szabadság globális visszaszorulását jelző metrikákkal, amelyek két évtizedes negatív tendenciát rajzolnak, akkor milyen politikával tudnánk erősíteni a demokratikus rezilienciát és megfelelni Kis kitételeinek? Erre a kérdésre szolgálhat válaszul az a feltételes alapjövdelmi rendszer, amely elérhetőbbé, könnyebbé és jövdelmezőbbé alakítja a polgárok költség/haszon elemzése során az erényes közéleti részvétel opcióját, azzal együtt, hogy továbbra is biztosítja számukra az autonóm döntés lehetőségét. Összességében, ha elfogadom a liberalizmusból táplálkozó erénytakarékosság és limitált politikai készenlét téziseit, valamint mellette szintén elfogadom a republikanizmusból következő autonómia és a kritikus infrastruktúra téziseket is, akkor arra a következtetésre jutok, hogy az állampolgárok számára érdemben lehetővé kell tenni, sőt ösztönözni és

³¹ Kis 2021.

³² Ibid. Kis János

³³ Ibid. Kis János

motiválni kell őket az erényes közéleti részvételre, még a részvétel instrumentalizálásának költsége mellett is.

Itt csak pragmatikus kihívásokat akartam felvetni azzal kapcsolatban, hogyan lehet elérni a megfelelő számú, erényesen részt vevő polgárt, és így legitimálni azt a megközelítést, amely elfogadja a szabadság és az egyenlőség értékeinek tudatos, védelmét. Ez azonban azt is jelenti, hogy talán a legfontosabb liberális elvet, az állam semlegességét fel kell adni. Megértem, hogy az emberek vonakodnak elfogadni ezt a következményt. Ugyanakkor fontos felismerni, hogy jelen dolgozat a liberális demokratikus alkotmányosság ellenálló képességének javítása érdekében érvel a semlegesség feladása mellett, nem pedig a liberalizmus szempontjából idegen célok érdekében. Elvégre még John Rawls is elismerte, hogy „*a szabadság csak a szabadság érdekében korlátozható*”.³⁴

Összességében azt állítom, hogy a jelenlegi helyzetben fel kell adni a semlegesség elvét, és az államnak képesnek kell lennie a szabadság és az egyenlőség értékeinek kifejezett értékítéleten alapuló előmozdítására. A jelen érvelés által javasolt intézmény elméleti alapja a republikánus eszme és a liberalizmus szintézisében rejlik. Egyrészt elfogadva a republikánusok által tulajdonított kitüntetett jelentőséget a polgári erények és részvétel döntő szerepének a demokrácia fenntartásában, vagyis a kritikus infrastruktúra tézist. Másrészt, elismerve a liberális neutralitásból fakadó legitim felvetést arra vonatkozólag, hogy tiszteletben kell tartani az emberek korlátozott hajlandóságát és képességeit a politikai részvételre, valamint a polgárok autonómiáját saját céljaik megválasztására.³⁵ A következő szekcióban bemutatom milyen intézményi reform az, amely ezen két elméleti iskolának – elfogadható konszenzusok árán – képes megfelelni és várható gyakorlati hasznokkal jár a demokratikus ellenállóképesség kapcsán.

A feltételes alapjövdelem és a demokratikus reziliencia erősítése

Mint már említettem, mivel jelen dolgozat a demokrácia inherens tulajdonságaira koncentrál, így megvalósulásának első példáiból is meríthetünk lehetséges ihleteket, ha megoldást keresünk az emberek manipulálhatóságából fakadó kiettség csökkentésére. Emlékezzünk például Periklész reformjára az ókori athéni demokráciában, aki bevezette a napi juttatást vagy pénzügyi kompenzációt azoknak az embereknek, akiknek a

³⁴ Rawls 1999.

³⁵ Kende 2021. 11-33.

demokrácia működése részeként közfeladatokat kellett ellátniuk.³⁶ Konkrétan, az első kifizetést azoknak a polgároknak nyújtották, akik esküdtként vettek részt a *dikesteria* vagy népi bíróság munkájában, majd később a fizetés intézményét kiterjesztették további funkciókra is. Ez a reform csökkentette a politikai részvétel gazdasági akadályait és ösztönzőleg hatott a részvételre, ezáltal szélesebb körű polgári rétegeknek biztosított lehetőséget a részvételre és csökkentette a gazdag elit dominanciáját a közügyekben.³⁷ Modernkori példák közül említhetjük az amerikai esküdtszéki rendszert, ahol az esküdtek napi juttatást kapnak feladataik ellátásáért, ami ugyanazt a logikát követi, sőt ugyanabban a funkcióban, mint az ókori Athénban. További releváns példa a kötelező szavazás intézménye is, amely általában bírsággal sújtja azokat a polgárokat, akiknek szavazati joguk van, de nem élnek vele. Egy ilyen rendszer bizonyos formája működik többek között Belgiumban, Ausztráliában, Brazíliában és Argentínában. Áttekintésért lásd az IDEA összeállítását.³⁸ Ezek mind az állampolgári felelősségünk ellátásához kötött pénzügyi, jövedelmi kompenzációs vagy szankcionálási formák, amelyek a demokrácia megfelelő működését hivatottak előmozdítani. Így kijelenthető, hogy *mutatis-mutandis* az állampolgári minőség megszerzéséhez és gyakorlásához kötött pénzügyi ösztönzőrendszer működése számos példa mintáján filozófiailag összeegyeztethető, illetve gyakorlatilag megvalósítható a modernkori LDC keretein belül.

Bár ezek a példák azt mutatják, hogy a demokratikus részvétel ösztönzésének logikája nem nélkülözi a történelmi vagy kortárs precedenseket, az általam vázolt rendszer két fontos szempontból eltér a már létező intézményektől. Először is, nem csak olyan konkrét intézményekre összpontosít, mint az esküdtszéki kötelezettség vagy a szavazás, hanem hatálya lényegesen szélesebb, és többféle polgári szerepvállalási formát is magában foglal mint például a diskurzív önkifejezés, érvelés, párbeszéd. Másodszor, az idézett példákkal ellentétben a jelenlegi javaslat kiterjed az oktatásra, önképzésre is, ami döntő fontosságú, mert vélhetően növeli a beruházás hosszútávú hatékonyságát és hozzájárul a fenntartható hatásokhoz. Ugyanakkor, érdemes tisztázni, hogy a javaslat tágabb kereteinek eredményeként, várhatóan a megvalósítás komplexitása és költségvonzata is emelkedik, de ezen szempontokat egy külön megvalósíthatósági tanulmányban tekintem majd át. Visszatérve a javaslat felvázolására, a részvétel lehetővé tétele és ösztönzése egy dolog, de elengedhetetlen, hogy a polgárok a szükséges

³⁶ Kagan 1991.

³⁷ Ibid. Kagan

³⁸ IDEA Institute: Compulsory Voting

készségekkel és ismeretekkel vegyenek részt a közügyekben. Az oktatási dimenzió beemelése biztosíthatja, hogy a polgárok aktívan képesek legyenek ellenállni az újonnan születő és folyamatosan evolválódó kihívásoknak, amikor és ahogyan azok a jövőben felmerülnek. Például, külső autoriter dezinformációs kísérleteknek vagy belső, a demokratikus visszacsúszással fenyegető, antipluralista vezetőnek.

Úgy vélem, hogy az LDC-nek el kell ismernie, lehetővé kell tennie és ösztönöznie kell a polgárok tájékozott részvételét a közügyekben egy feltételhez kötött havi juttatás biztosításával. Az LDC akkor működik megfelelően, ha polgárai részt vesznek a közügyekben. Az erényes részvétel érdekében a polgároknak naprakészeknek kell lenniük a releváns információk terén, és képesnek kell lenniük kiszűrni a dezinformációkat. Lokális érdekképviselői csoportokat és egyesületeket kell szervezniük, szakszervezetekhez és pártokhoz kell csatlakozniuk, érthető és tiszteletteljes módon kell megosztaniuk egymással tudásukat és véleményüket, vitákba kell bocsátkozniuk, kritikát és visszajelzést kell adniuk a vezetésnek. Ezenkívül reformokat kell kezdeményezniük, tiltakozniuk, képezniük kell magukat, és más módon is részt kell venniük a közügyekben azzal a szándékkal, hogy előmozdítsák a társadalom egészének javát. Ezek a tevékenységek azonban időigényesek, érzelmileg frusztrálóak, intellektuálisan kihívást jelentenek, fárasztóak, és anyagi áldozatot is igényelnek. Ezért sok polgárnak nincs lehetősége ezeket érdemben végrehajtani, egyesek kiábrándultak, mert úgy gondolják, hogy cselekedeteiknek nincs érdemi hatása, és egy jelentős csoport a potyautas logikát alkalmazza, és arra törekszik, hogy a közös előnyöket élvezze, miközben elkerüli a számára előnyös rendszer fenntartásának költségeit. Annak érdekében, hogy a polgárok érdemben részt vehessenek az alkotmányos demokrácia intézményeiben, és erre ösztönözve legyenek, az államoknak feltételes alapjövedelem-rendszert kellene létrehozniuk.

Jelen esszémben elsősorban a CBI koncepciójáról szóló diskurzust szeretném elindítani, de ebből a szempontból is hasznos, ha röviden áttekintem, hogyan fogalmazom meg az intézmény pragmatikus megvalósíthatóságát. Ezen új intézmény keretében, amennyiben az egyén teljesíti az állampolgári felelőségéből fakadó, arányos mértékű feladatai ellátását, az egyén havi juttatást, egyfajta *hazafias osztalékot* kapna. A feltételül szolgáló feladat az állampolgári képességek kialakításához és gyakorlásához szükséges oktatási, diszkurzív és közvetlenül demokratikus intézményekben való megfelelő részvételt jelenti. Ennek mértéke havi lebontásban bizonyos számú óra lenne (kb. 10), ami egy jelentős, de a más jellegű munkát nem kiváltani képes 40.000 Ft-os vagy kb. 100 EUR bevételt

eredményezhetne a polgár számára. A CBI összege és a vele járó munka természetesen országonként és időről időre változhat. Én az Európai Unió és azon belül is Magyarország kontextusában a megvalósíthatósági tanulmány szakértői interjúiban azt a scenáriót vizsgálom, hogy ha havi 10 óra releváns munkáért cserébe az egyén 100 EUR / 40.000 Ft jövedelemre tehetne szert, akkor annak milyen következményei lehetnének, egyáltalán kivitelezhető lenne-e ez. Általánosabban, azt mondanám, hogy a minimálbér körülbelül 45-30%-a elegendő összeg lenne a részvétel ösztönzéséhez, ugyanakkor elkerülné a alapjövedelmekkel kapcsolatos általános kritikát, miszerint azok általában demotiválólag hatnak a munkavégzésre. Ezenkívül a CBI alapvető jellemzője kell, hogy legyen, hogy a juttatás elutasítása is lehetséges legyen, sőt, egy bizonyos jövedelmi szint felett az alapértelmezett opció a juttatás elutasítása kell, hogy legyen.

Áttérve a tartalmi szempontokra, a helyi közösségek kohéziójának erősítése érdekében és a szubszidiaritás elvével összhangban az edukatív és diskurzív lábait az intézménynek alapértelmezés szerint önkormányzati szinten kellene szervezni, méghozzá olyan többszintű együttműködés keretében, ahol civil szervezetek és oktatási intézmények a kivitelezők, az önkormányzat a koordinátor, az állam pedig a finanszírozó és ellenőrző. Ugyanakkor elkerülhetetlenek lesznek az olyan kivételek amik regionális, nemzeti vagy szupranacionális relevanciával rendelkeznek, így a koordinálás kulcsfontosságú. Az események szervezését jogilag bejegyzett helyi egyesületekkel és civil társadalmi szervezetekkel együttműködve kell megvalósítani, de a koordinációt egy felelős önkormányzati bizottságnak kell ellátnia. E bizottságnak szerves részét kell képezniük a helyileg bejegyzett civil egyesületeknek és más releváns érdekelt feleknek. Nem minden eseményt havonta szerveznek, de előadások, szemináriumok, műhelyviták és nyilvános viták havonta megrendezésre kerülnek. Az események helyszínei pártatlan épületek legyenek, például közkönyvtárak, városházák, sportcsarnokok, és ha lehetséges, az ország kulturális és jogi kontextusában, esetleg állami iskolák és egyetemek. Az eseményeket a vonatkozó önkormányzati bizottság vezetőjének kell szerveznie, de azokat olyan szakértőknek, helyi egyesületek tagjainak, tudósoknak és gyakorló szakembereknek kell vezetniük és elősegíteniük, akik elkötelezettek szakmájuk integritása iránt, és nem egy adott politikai párt vagy erő akaratát követik.

A CBI hatálya alá tartozó tevékenységek három kategóriába sorolhatók: A) Oktatási tevékenységek B) Diskurzív tevékenységek és C) Közvetlenül demokratikus tevékenységek. Bár a kategóriák között bizonyára vannak

átfedések, ezek a megjelölések segíthetnek megérteni, hogy az eseményeknek milyen funkciókat kell betölteniük a kívánt célok elérése érdekében. Az oktatási tevékenységeknek az egyetemi előadások és szemináriumok logikáját kell követniük, kiegészítve workshopokkal. Fontos megjegyezni, hogy a digitális korszak nem csak kihívásokat jelent az LDC számára, hanem lehetőségeket is teremt. Így, empirikus adatok alapján kijelenthető, hogy a játékosított digitális oktatási anyagok jelentősen javítanak a határkölségeket, a penetráció szintjét, valamint az oktatás hatékonyságát is.³⁹ Az alapvető témák között szerepelnie kellene a médiatudatosságnak, a vitakultúrának, az állami ügyeknek, az etikának, a pénzügyi tudatosságnak stb. A diszkurzív tevékenységeknek az oktatási tevékenységekre kell épülniük, és az első kategóriában megszerzett ismereteket kell gyakorlatba ültetniük. Ezek lehetnek moderált viták a polgárok között, moderált viták közéleti személyiségek és döntéshozók között, témaközpontú polgári gyűlések stb. A harmadik kategória, a közvetlen demokratikus események nem csak a választásokon és népszavazásokon való szavazást foglalják magukban, hanem a közösségi költségvetés elosztásának, a választások felügyeletének és egyéb elemét is. Fontos, hogy ezek az események a szavazási eljárásokba is integrálják a digitális megoldásokat.

Következtetés

Jelen esszé lezárásaként összefoglalom a főbb téziseket, felvetek a javaslattal szemben megfogalmazható kritikai narratívákat, valamint a javaslat korlátait is láthatóvá teszem. Először is a dolgozat kiinduló pontja, hogy a polgárok számára komoly kihívást jelent a közügyekben való erényes részvétel. Ha figyelembe vesszük Platón örökérvényű érveit az állampolgárok manipulálhatóságából fakadó demokratikus kiettség kapcsán, valamint a 21. században elterjedt infotechnológiai változások, mint a mesterséges intelligencia, a megfigyelési kapitalizmus és a személyre szabott digitális marketing jelenlegi gyakorlatait, kijelenthető, hogy az állampolgárok segítségre szorulnak az alkotmányos demokráciával asszociált közjó fenntartásában. A hatalmi ágak szétválasztása, a közhivatalok elszámoltathatósága, a pártatlan bíróságok vagy a felelősségteljes politikusok, mind olyan közjavak, amelyek fenntartása egy aktívan résztvevő és megfelelő ismeretekkel rendelkező polgárság hiányában nem lehetséges. Ezáltal, Periklész logikáját követve, jelen esszé

³⁹ Nascimento, S., et al, 2025

egy az állampolgárok önképzési és részvételi tevékenységeit elismerő és motiváló rendszer felépítése mellett érvel. A polgárok közéleti ismereteinek fejlesztésének és részvételük növelésének céljára szolgáló feltételes alapjövedelem, állításom szerint hozzájárulna az alkotmányos demokratikus rendszerek ellenállóképességének erősítéséhez. Ennek azonban ára van: fel kell adni az állam értéksemlegességének elvét, de csak a szabadság és az egyenlőség érdekében. A tanulmány célja, hogy nyilvános vitát indítson el a javaslat körül, amelynek számos korlátja és kockázata van. A tanulmány befejezéséhez ezek közül néhányat felvázolok.

Először is, egyesek aggódhatnak a CBI-rendszer létrehozásával járó jelentős pénzügyi és politikai követelmények miatt. Ami a politikai korlátokat illeti, el kell ismernem, hogy egy ilyen intézmény valószínűleg nem valósulhat meg egy olyan országban, amely már túl messzire jutott a demokrácia visszafejlődésének útján. A javaslat jelentős politikai támogatást igényel a jelenlegi vezetéstől, ezért nem lesz képes demokratikus lendületet adni azoknak a visszafejlődő országoknak, ahol az illiberális elit szilárdan tartja kezében a hatalmat. Pont ebből a szempontból kiindulva fogalmaztam meg a javaslat céljait az egyes társadalmakra vonatkoztatva, annak függvényében, hogy a demokrácia milyen kiinduló állapotban van. Tartom továbbra is, hogy a javaslat képes lehet 1) a jól működő demokratikus rendszerek integritásának megerősítésére és hosszútávú fenntarthatóságának megerősítésére, 2) a hibás demokráciákban bekövetkező visszaesés enyhítésére és visszafordítására, illetve 3) a civil társadalom ellenálló képességének növelésére a hibrid rendszerekben. Fontosnak tartom kiemelni, hogy az első kategóriába eső társadalmak esetében (ide sorolnám például Hollandiát, Németországot vagy Svédországot) sokan észlelik a túlzott polarizáció jeleit, ami akár demokratikus visszacsúszásba is torkollhat. Ha ezen társadalmak bevezetik a javasolt CBI rendszert, elkerülhetik a visszacsúszással járó közösségi javak degradációját és erősíthetik a közösségi kohéziót egy atomizáció felé haladó világban. Továbbá, ezen társadalmak a 2. és 3. kategóriába eső országok szemében valódi példaképként funkcionálhatnak majd és erősíthetik az alkotmányos demokratikus modell vonzerejét globálisan. A 2. kategóriába olyan országokat sorolnék, mint Lengyelország, az USA, Brazília, India vagy Magyarország. Ezen országokban jelentős problémák tapasztalhatók, de mégis van verseny és működő intézményrendszer. Elképzelhető tehát olyan belpolitikai pillanat, amikor előáll egy kritikus méretű koalíció a CBI rendszer bevezetését támogatva. De ha nem is nemzeti szinten, regionális vagy lokális szinteken léteznek olyan városok, amelyek motiváltak lennének a reform bevezetésére, így nyitva versenyhelyzetet a társadalmon belül. Végül a harmadik kategóriába olyan

társadalmakat sorolnék, mint Törökország, ahol maximum lokális szinten elképzelhető jelenleg a reform bevezetése, de itt sem valószínű. Nyilván a megvalósíthatóság társadalmanként változó, rendkívül összetett szempontokat aggregáló kérdés, így jelen felsorolás inkább hipotézisként kezelendő jövőbeni kutatások során, mintsem kész tényként.

Másodszor, feltételezve, hogy egy országban elegendő politikai akarat áll a javaslat mögött, a hatalmas pénzügyi követelmények még mindig megakadályozhatják a folyamatot. Ezzel kapcsolatban három megjegyzésem van. Először is, részletes megvalósíthatósági tanulmányt kell készíteni költség-haszon elemzéssel, hogy elegendő információ álljon rendelkezésre a konkrét döntések meghozatalához. Másodszor, mivel az alkotmányos demokráciák a világ leggazdagabb országai közé tartoznak, nem túlzás azt állítani, hogy képesek lennének mozgósítani a tőkét, különösen, ha a javaslat mögött áll a közvélemény támogatása. Harmadszor, az adórendszer valójában egy ösztönzőrendszer, amelyet néha finomítani és kiigazítani kell. Talán megfontolandó felvetés, hogy a kormányzati rendszerünk integritása is megérdemli, hogy pénzügyi ösztönzők segítsék a fenntartható megóvását. Ezenkívül lehetőség van a már meglévő szociális ellátások újraelosztására is. Ez természetesen csak néhány a rendelkezésre álló lehetőségek közül, de minden döntésnek sokkal részletesebb, holisztikusabb elemzésen kell alapulnia, mint amit ezen esszé utolsó bekezdései lehetővé tesznek.

Végül, a javaslattal kapcsolatban továbbra is fennáll egy sürgető politikai sebezhetőség. A CBI intézményrendszert úgy kell létrehozni, hogy feltételezzük, hogy antidemokratikus és/vagy illiberális szereplők megpróbálják eltéríteni a platformot önző politikai céljaik érdekében, amelyek ellentétesek az intézmény eredeti céljaival. E kockázat enyhítése érdekében az intézmény decentralizált működését javaslom (a városi bizottságok szervezeti ellenőrzése, kiegészítve a civil társadalmi érdekelt felekkel), és további belső biztosítékokra van szükség a professzionális végrehajtás, a belső demokrácia és a további ellenőrző és kiegyensúlyozó mechanizmusok biztosítása érdekében. Ezen aspektus kidolgozása elengedhetetlen a további kutatások során.

Felhasznált irodalom

Balázs, Z. (2015) *A közérdek mint a politika és a jog közötti váltófogalom az alkotmánybíráskodás példáján*. Századvég, 20 (75). pp. 119-150. [The

common good as a shifting concept between politics and law on the example of constitutional adjudication]. ISSN 0237-5206

Brookings Institution (2025.01.15.). Democracy playbook 2025: Pillars of democratic resilience. Brookings. Online: <https://www.brookings.edu/articles/democracy-playbook-2025/>

Celis Bueno, C. (2016). The attention economy: Labour, time and power in cognitive capitalism. Rowman & Littlefield International. ISBN: 978-1-7834-8823-0. DOI: <https://doi.org/10.5040/9798881817282>

Clark, W. R. & Golder, M. & Golder, S. N. (2013). Principles of comparative politics (2nd ed.). CQ Press. ISBN: 978-1-4522-2895-2

Dagger, R. (1997). Civic virtues: Rights, citizenship, and republican liberalism. Oxford University Press. ISBN: 978-0195106343. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780195106336.001.0001>

Economist Intelligence Unit (2024.02.15.). Democracy index 2023: Age of conflict. EIU. Online: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2023/> (letöltés dátuma: 2024.11.27.)

Elsässer, L. & Hense, S. & Schäfer, A. (2024). Ki (nem) szavaz? Egyenlőtlen demokráciák: A választói részvétel tendenciái 30 európai és észak-amerikai demokráciában. Friedrich-Ebert-Stiftung. Online: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/wien/21421.pdf> (2024.11.27.)

Freedom House (2025.02.24.). Freedom in the world 2025: The uphill battle to safeguard rights. Freedom House. Online: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2025/uphill-battle-to-safeguard-rights> (letöltés dátuma: 2024.11.27.)

Grant, R. W. (2012). Strings attached: Untangling the ethics of incentives. Princeton University Press. ISBN: 9780691151601. DOI: <https://doi.org/10.23943/princeton/9780691151601.001.0001>

Habermas, J. (1992). Citizenship and national identity: Some reflections on the future of Europe. Praxis International, 12(1), 1–19.

International IDEA (n.d.). Compulsory voting. Voter Turnout Database. Online: <https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout-database/compulsory-voting> (letöltés dátuma: 2024.11.19.)

Juhász, B. (2024). Privacy protection amid surveillance capitalism: A cross-atlantic comparative legal enquiry. Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae – Sectio Iuridica, 62(1), 205–231. DOI: <https://doi.org/10.56749/annales.elteajk.2023.lxii>

Kagan, D. (1991). *Pericles of Athens and the birth of democracy*. Free Press. ISBN: 0029168252

Kende, P. (2021). A liberális szemlélet republikánus kiigazítása. In J. Sz. Tóth & M. Losoncz (Eds.), *Kortárs Republikanizmus*, pp. 245–263. L'Harmattan. ISBN: 9789634147763

Kis, J. (2021). Közjó és honpolgári erény. In: J. Sz. Tóth & M. Losoncz (Eds.): *Kortárs Republikanizmus*. 13–33. L'Harmattan. ISBN: 9789634147763

Kymlicka, W. (1990). *Contemporary political philosophy: An introduction*. Clarendon Press. ISBN: 978-0198782742

Lange, S. (1939). Plato and democracy. *The Classical Journal*, 34(8), pp. 480–486.

Nascimento, S. & Souza, C. & Oliveira, E. & Nascimento, I. & Fagundes, J. & Viana, M. & Cardoso, R. & Júnior, T. (2025). Gamification in education: A systematic review of the literature. *Journal of Tertiary Education and Learning*, 3(3), 128–133. DOI: <https://doi.org/10.54536/jtel.v3i3.5590>

Olson, M. (1965). *The logic of collective action: Public goods and the theory of groups*. Harvard University Press. ISBN: 9780674537514. DOI: <https://doi.org/10.4159/9780674041660>

Rawls, J. (1999). *A theory of justice (Revised ed.)*. Harvard University Press. ISBN: 0-674-00078-1. DOI: <https://doi.org/10.4159/9780674042582>

Scheppele, K. L. (2021.11.27.). The EU's new democratic deficit [Public lecture]. University Center for Human Values, Princeton University. Online: <https://uchv.princeton.edu/events/kim-scheppele-princeton-univeristy-eus-new-democratic-deficit> (letöltés dátuma: 2024.11.27.)

Sunstein, C. R. (1988). Beyond the republican revival. *The Yale Law Journal*, 97(8), pp. 1539–1590. DOI: <https://doi.org/10.2307/796540>

Taylor, C. (1985). Atomism. In *Philosophy and the human sciences: Philosophical papers (Vol. 2)*, pp. 187–210. Cambridge University Press. ISBN: 978-0-5213-1749-8. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139173490.008>

Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs. ISBN: 978-1-6103-9569-4